

ПОЕЗІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ В ОРБІТІ МІФУ

(рецензія на монографію: Левченко Г. Міф проти історії: Семіосфера лірики Лесі Українки: монографія / Галина Левченко. – К.: Академвидав, 2013. – 332 с. – (Серія «Монограф»)).

Безумовна належність Лесі Українки до класичного канону української літератури водночас і приваблює, і відлякує дослідників. Приваблює тим, що у творчості поетеси – надзвичайне багатство тем, мотивів, образів, що належать до домени світової культури й манять спокусою інтерпретувати їх у різноманітних порівняльних аспектах. Ця творчість містить яскраво виражену творчу індивідуальність автора, що зраджує в кожному значному тексті сильну волю й велику емоційно-еспресивну напругу. Вона здатна дивувати нас і модерністю, і європейськістю, і закоріненістю в культурній традиції, і розкутістю слова й стилю, що надто вирізняє її на тлі багатьох інших творів епохи, навіть якщо вони належать перові знаних і шанованих майстрів. І все це, поза сумнівом, повертає до літературної спадщини Лесі Українки молодих adeptів науки, що прагнуть до пошуків і відкриттів: таку перспективу вони бачать у Лесиному слові.

Разом із тим досліджувати твори Лесі Українки дуже непросто. З одного боку, на вас чигає ціла низка блискучих чи просто добрих або задовільних інтерпретацій попередників, серед них – авторитетних і потужних, як-от Микола Євшан, Микола Зеров, Дмитро Донцов, Максим Рильський – і так аж до наших сучасників Соломії Павличко, Віри Агеєвої та Оксани Забужко. З іншого, самі художні тексти містять чимало такого, що інженери називають конкретно – «опором матеріалу». Лесині твори надаються лишень до уважного й виваженого аналізу – із залученням широкого кола біографічних та супутніх джерел, із включенням у дискусію думок знаних критиків тощо. Усе це не просто треба знати й врахувати, усе це слід переосмислити на воно, аби знайти у творах авторки «Лісової пісні» нові акценти, оригінальні ідеї, незвичні поетикальні підходи тощо.

Гадаємо, авторка рецензованої монографії цілком свідомо висловлених тут викликів. І той факт, що, попри це, вона взялася за осмислення такої непростой теми, до того ж, знайшла власний «ключ розуміння» в її межах, лише підкреслює неабияку вартість праці Галини Левченко. Монографія закроена широко: Лесину поезію тут розглядувано в широкому контексті творчості, біографії, світогляду й культурних контактів. Також вибір методів студії був не випадковим. За основу дослідження авторка взяла теорію семіосфери Юрія Лотмана, komponуючи монографію за законами структурального аналізу. Проте структурально-семіотичний інструментарій вона доречно доповнює за допомогою міфологічно-архетипного та психобіографічного методів, які дають змогу розкрити нові й цікаві грані творчої особистості поетеси чи її образних преференцій. Таким чином, дослідниця вибудовує власне розуміння творчості Лесі Українки як «цілісного метатексту», в якому цікаво трансформовано (чи пак, контаміновано, якщо триматися термінів Г. Левченко) елементи традиційної міфології.

Предметом дослідження у книжці «Між проти історії...» стала лірика Лесі Українка. У цьому також є принципова новизна монографічної праці Галини Левченко. Нагадаю, що в період незалежної України лесезнавство пережило справжній ренесанс, особливо очевидний після застою 70-80-х років, коли пізньорадянська наука остаточно себе вичерпала. З'явилися численні праці нової когорти вчених, не обтяжених стереотипами радянського літературознавства. Це не просто забезпечило нове прочитання творчості поетеси, а й стало небаченим прецедентом, що засвідчив плюралізм ідей і підходів, причому виявилось, що власне твори авторки «Одержимої» чудово надаються до множинних прочитань і навіть, саме за такої умови, відкривають багато досі не зауважених аспектів та нюансів, що здатні породжувати цілий палімпсест образних значень та асоціацій. Цілком зрозуміло, що в новітніх інтерпретаціях творчості Лесі Українки домінуючу позицію посіла її своєрідна драматургія – саме в ній дослідники черпали нові значення й обґрунтовували свіжі ідеї, вгадували нові підтексти. Лірична поезія при цьому якось непомітно відійшла на другий план, а може, й зовсім була маргіналізована новітньою дослідницькою думкою. Про лірику якщо і йшлося, то в контексті драматургії – як претекст, як попередній етап, як робітню образів, мотивів та сюжетів, що набули досконалості в Лесиному авторському театрі. Така схема виглядає виправданою і еволюційно, і хронологічно, адже сама поетеса на початку ХХ століття визначила своєрідний рубіж у творчості, перейшовши до драматургії та закинувши віршування, до якого вона в останні роки життя вдавалася принагідно.

Тобто, провідні акценти сучасних лесезначих праць на драмі цілком логічні, а все ж – у цих працях бракувало того, що тепер власне привнесене в рецензованій монографії. Це ніби відсутній ланцюжок в еволюції. Нині, із виходом у світ праці Галини Левченко, він стає на своє властиве місце, разом із тим доповнюючи й вивершуючи весь цикл. Якщо оцінювати весь масив лесезнавчих праць останнього часу (не хочу грішити «обоймами», але принаймні доведеться назвати найбільш помітні з них авторства Віри Агеєвої, Тамари Гундорової, Світлани Кочерги, Оксани Забужко, Марії Моклиці, Ольги Турган), то публікація монографії Галини Левченко добре вписується в цей ряд. Більше того, вона істотно доповнює лесезнавчий дискурс. Зосередивши монографічну увагу саме на ліричній поезії, дослідниця тим самим зуміла, сказати б, «реабілітувати» Лесину лірику, яка, справді, після заідеологізованих радянських інтерпретацій потребувала відсвіжування й відновлення авторитетності. Тим самим наша історико-літературна наука не просто здобула нову видавничу позицію, а й отримала працю, що добре вписується в сучасну проблематику осмислення класичного літературного канону.

Галина Левченко послуговується добре виробленим науковим стилем. Її аргументація чітка, покликання різноманітні та доречні. Видно, що наукове мислення авторки вже вироблене, та й спосіб висловлення – певний себе, поважний. Дався взнаки попередній дослідницький досвід: нагадаю, що раніше авторка видала монографію про О. Кобилянську, а також стала співавтором вишівських посібників, опублікованих «Академвидавом». Очевидною є й

дослідницька старанність авторки, яка залучає до праці численні біографічні, літературно-критичні та теоретичні джерела, причому досить-таки вміло це робить, – від листів Лесі Українки та її родини до філософських есеїв Альбера Камю, що слугують за теоретичний орієнтир ув останньому, п'ятому розділі книжки. Можливо, цієї конкретики навіть забагато й вона відволікає увагу від наріжної проблематики.

Авторці монографії, звісно, можна було би закидати певні слабкі місця та недопрацювання. Так, не зовсім переконує назва праці – «Міф проти історії», адже насправді тут не йдеться про протиставлення чи взаємовиключення, радше про взаємодію двох категорій (і про це Г. Левченко власне пише). Надто конспективні й довільні висновки до роботи: з огляду на складну структуру праці, вони мали би бути більш деталізовані. У структурі монографії не всі частини виглядають достатньо переконливими. А бібліографічний список міг би бути повнішим, і в ньому варто було би назвати також власні публікації. Та це – деталі, які не заперечують ваги цілого дослідження, що гармонійно вписується в новітні лесезнавчі студії. Воно спонукає до роздумів і дискусій, а це – непомильно добра ознака. Адже творчість Лесі Українки для нас, так само, як і для попередників, залишається загадково усміхненим сфінксом, що вабить і лякає одночасно.

Ярослав Поліщук

Рецензія надійшла до редакції 21. 06.2015

Прийнято до публікації 22.06.2015